

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Piret Saar

TARTUMAA LASTEAIALOÕPETAJATE ARUSAAM KAASAVAST HARIDUSEST JA
KOOSTÖÖST KAASAVA HARIDUSE KONTEKSTIS

bakalaureusetöö

Juhendaja: nooremlektor Pille Nelis

Tartu 2021

Resümee

Tartumaa lasteaiaõpetajate arusaam kaasavast haridusest ja koostööst kaasava hariduse kontekstis

Kaasava hariduse rakendamine eeldab koostöövõrgustikuna töötamist ning selleks on vaja välja selgitada lasteaiaõpetajate arusaam, kuidas koostööd rakendada. Lasteaia tasandil on koostööd kaasava hariduse kontekstis vähe uuritud. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärgiks selgitada välja lasteaiaõpetajate arusaama kaasava hariduse mõistest, koostöövõimalustest ning seda mõjutavatest teguritest. Kvalitatiivne uurimus viidi läbi intervjuud kasutades Tartumaal, kaheksa lasteaiaõpetaja seas. Selgus, et kaasava hariduse mõiste all peeti silmas erivajadustega laste kaasamist tavalasteaia tavarühma ning laste individuaalsusega arvestamist. Lisaks selgus, et koostöö rakendamiseks vajatakse eripedagoogilisi ning meeskonnatööga seotud teadmisi, praktilisi täiendkoolitusi ning tugispetsialistide poolt täidetud ametikohti lasteasutuses.

Märksõnad: kaasav haridus, koostöö, lasteaiaõpetaja, koolieelne lasteasutus

Abstract

Tartu County kindergarten teachers' understanding of inclusive education and cooperation in the context of inclusive education

The implementation of inclusive education requires working as a cooperation network, and it is necessary to find out the kindergarten teachers' understandings of how to implement cooperation. At the kindergarten level, little research has been done in the context of inclusive education. The aim of the bachelor's thesis is to find out the kindergarten teachers' understanding of the concept of inclusive education, the possibilities of cooperation and the factors influencing it. The qualitative study was conducted on using of an interview. The study was carried out among eight kindergarten teachers from Tartu County. Teachers pointed out that the concept of inclusive education mean the inclusion of children with special needs in the regular group of ordinary kindergarten and the consideration of the individuality of each child. In addition, the implementation of cooperation requires special pedagogical and teamwork-related knowledge and practical in-service training, as well as positions filled by support specialists in the child care institution.

Keywords: inclusive education, cooperation, kindergarten teacher, preschool

Sisukord

Resümee.....	2
Abstract.....	2
Sissejuhatus.....	4
Kaasava hariduse määratlus ja olulisus.....	5
Kaasava hariduse rakendamine ja sellega seotud väljakutsed.....	6
Koostöö ja õpetaja koostöövõrgustik kaasava hariduse rakendamisel.....	8
Töö eesmärk ja uurimisküsimused.....	9
Metoodika.....	10
Valim.....	10
Andmekogumine.....	11
Andmeanalüüs.....	13
Tulemused.....	14
Lasteaiaõpetajate arusaam kaasava hariduse mõistest.....	14
<i>Kõikide laste ligipääs haridusele.....</i>	14
<i>Puuduv arusaam kaasava hariduse mõistest.....</i>	14
Lasteaiaõpetajate arusaamad koostööst kaasava hariduse kontekstis.....	15
<i>Koostöö põhimõtted.....</i>	15
<i>Koostöövõrgustik.....</i>	16
Koostöövõimalused kaasava hariduse rakendamiseks.....	16
<i>Koostöötegevused lasteaias.....</i>	17
<i>Koostöötegevused väljaspool lasteaeda.....</i>	18
Koostööd mõjutavad tegurid kaasava hariduse rakendamisel.....	18
<i>Koostööd soodustavad tegurid.....</i>	18
<i>Koostööga seotud väljakutsed.....</i>	20
Arutelu.....	21
Töö piirangud ja praktiline väärtus.....	24
Tänuõnad.....	25
Autorsuse kinnitus.....	25
Kasutatud kirjandus.....	26
Lisad.....	32

Sissejuhatus

Kaasav haridus on haridusvaldkonna üheks oluliseks teemaks kogu maailmas. Ülemaailmselt on viimase kolme aastakümne jooksul aset leidnud suundumus, kus erivajadustega lapsed kaasatakse tavaõppeasutustesse. On välja töötatud mitmed õigusaktid ja poliitilised meetmed, mis rõhutavad kaasava hariduse rakendamist (Sharma, Loreman & Forlin, 2012). Aastakümneid Eestis levinud praktika, kus erivajadustega õppijad olid pigem eakaaslastest eraldi asutustes, rühmades ja klassides, on nüüdseks muutumas. Alates taasiseseisvumisest on toimunud Eesti haridusmaastikul suur muudatus kaasava hariduse propageerimise ja leviku osas. Kaasavas õpikeskkonnas võimaldatakse haridusele ligipääsu kõikidele õppijatele ning see tagab pikaajalise ja positiivse mõju nende akadeemilisele võimekusele ja sotsiaalsele arengule (Häidkind & Oras 2016; Nelis & Pedaste, 2020; Szymanel jt (2016)). Erivajadusega lapse kaasamisest saavad kasu ka tavapäraselt arenenud lapsed, sest osalemine kaasavas keskkonnas toetab empaatia arengut ja positiivset suhtumist erinevustesse ning laste sotsiaalseid oskusi (Euroopa Eripedagoogika Arendamise..., 2012; Sucuoğlu, Bakkaloğlu, Karasu, Demir, Akalin 2013; Zhu, Li, & Hsieh, 2017).

Kaasav haridus eeldab koostöövõrgustikuna töötamist (Euroopa Eriõppe..., 2014). Kaasava õpetaja pädevusmudeli ja õpetaja kutsestandardi üheks tuumikväärtuseks ja kohustuslikuks kompetentsiks on koostöö. Õpetaja kutsestandardi kohaselt teeb õpetaja koostööd õppija arengu toetamiseks õppijaga, lapsevanematega, kolleegidega, tugispetsialistidega, kogukonnaga jt. (Eripedagoogika Arendamise Agentuur, 2012; Haug, 2017; Kutsestandard: Õpetaja, tase 6, 2020;). Samuti on varasemas uuringus lasteaiaõpetajad nimetanud üheks tähtsamaks aspektiks erivajadustega laste kaasamisel tavarühmadesse meeskonnatööd ja toetavat personali (Häidkind ja Oras, 2016). Meeskonnatöö rakendamine toetab õpetaja professionaalset arengut, vastutuse jagamist ja enesekindluse suurenemist (Li, 2004, viidatud Häidkind ja Oras, 2016).

Sellest tulenevalt on bakalaureuse töö eesmärgiks selgitada välja lasteaiaõpetajate arusaamad kaasava hariduse mõistest ning koostöövõimalustest ning seda mõjutavatest teguritest. Töö teoreetilises osas antakse ülevaade kaasava hariduse ja koostöö olemusest, eesmärkidest ja põhimõtetest. Lisaks antakse ülevaade koostöö võimalustest ning koostööd soodustavatest ja takistavatest teguritest kaasava hariduse rakendamisel.

Kaasava hariduse määratlus ja olulisus

Maailmas kasutatakse kaasava hariduse mõiste puhul erinevaid definitsioone ning pigem tuuakse välja kaasava hariduse erinevad aspektid (Kivirand, Leijen, Lepp & Malva, 2020; Nelis & Pedaste, 2020). Kaasavast haridusest räägitakse kui kontseptsioonist, liikumisest, teooriast, filosoofiast, protsessist, hariduspraktikast ja hariduspoliitikast (Vujačić & Đević, 2013). Kaasav haridus eristub oma olemuselt filosoofiliseks ja praktiliseks. Filosoofilise olemuse all mõeldakse kaasamise ja erinevuste väärtustamist, kõigile kättesaadavat haridust, sotsiaalset ühtekuuluvust ja kultuuriti erinevaid uskumusi. Praktilise olemuse all mõeldakse kaasava hariduse rakendamist ja tugisüsteemide olemasolu (Nelis & Pedaste, 2020). Kaasamine viitab laiemas tähenduses ka protsessile, mille rakendamisel on arvestatud õppija võimekusega. Kaasavat ühiskonda iseloomustab ebavõrdsuse vähendamine ning individuaalse ja sotsiaalse ühtekuuluvustunde suurendamine (Vujačić & Đević, 2013). Samuti on Szymanel jt (2016) välja toonud, et kaasava hariduse eesmärk on hariduse võimaldamine kõrvalejäämise ohus lastele ja noortele. Kaasava hariduse kitsama tähenduse on esitanud Häidkind ja Oras (2016) tuues välja, et Eestis tegeletakse kaasava hariduse raames eelkõige sellega, kuidas kaasata erivajadustega õppijaid tavalistesse lasteaedadesse ja koolidesse.

Eesti alusharidust reguleerivates õigusaktides ei ole kasutatud terminit kaasav haridus. Neist võib välja lugeda iga lapse eripäradega arvestamise ja individuaalse lähenemise kohustuse, mida võib seostada kaasava haridusega (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008; Koolieelse lasteasutuse..., 1999). Õpetaja kutsestandardi kaasajastamisel on läbivalt järgitud kaasava hariduse põhimõtet (Kutsestandard: Õpetaja, tase 6, 2020). Eelnevatele allikatele ja autoritele toetudes võib järeldada, et kaasava hariduse mõistel puudub ühtne definitsioon. Häidkind ja Oras (2016) on oma artiklis välja toonud, et erinevad autorid väliskirjandusest nagu Loreman, Forlin, Chambers, Sharma, & Deppeler (2014); Vujačić & Đević (2013), viitavad samuti kaasava hariduse defineerimise problemaatilisusele. Nelis ja Pedaste (2020) on jõudnud süstemaatilise kirjandusanalüüsi põhjal seisukohale, et maailmas on läbi viidud kaasava hariduse teemal palju uuringuid, kuid puudub ühtne kontseptsioon kaasavast haridusest ning see pole piisavalt selge. Toetudes läbiviidud kirjandusanalüüsile on autorid sõnastanud kaasava hariduse definitsiooni järgmiselt: “kaasavaks hariduseks nimetatakse inimõigusi arvestavat ja heale haridusele ligipääsu võimaldavat lähenemisviisi, kus lapsed tajuvad sotsiaalset integratsiooni ja kuuluvustunnet laiemas sotsiaalses võrgustikus, hoolimata nende erivajadustest, ning kaasamine

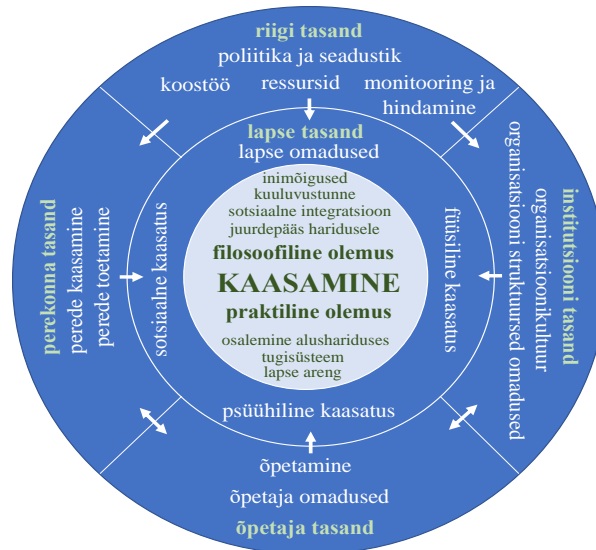
saavutatakse laste aktiivse mõtestatud osaluse ja personaalse lähenemise kaudu lapse arengu toetamisel tema täielikku potentsiaali arvestades” (Nelis & Pedaste, 2020, lk 145).

Mitmed uuringud on näidanud, et alusharidus kaasavas õpikeskkonnas avaldab pikaajalist ja positiivset mõju laste arengule. Seda nii akadeemilistele oskustele, sotsiaalsele arengule, kui ka edasijõudmisele koolis (Gezer & Aksoy, 2019; Sucuoğlu jt 2013). Erivajadusega väikelastel on kasulik osa saada ning kuuluda kaasavasse keskkonda. Kaasava süsteemi abil on lapsed kaitstud eraldatuse ja nende eakaaslaste negatiivsete hoiakute eest, sest tuleb õppida koos hakkama saama (Sucuoğlu jt (2013). Kaasava hariduse eelis on kõigi laste võrdne võimalus õppida tundma üksteise sarnasusi ja erinevusi ning nendega paremini arvestada. Erivajadusega lapse kaasamisest saavad kasu ka tavalapsed. Neil areneb empaatia ja positiivne suhtumine erinevustesse. Teadlikkuse kasvades paraneb mitte ainult ühe osapoole oskus abi küsida ja kohaneda, vaid ka teise osapoole oskus märgata ja abi pakkuda. Kaasamine soodustab ning toetab paindlike ja loovate lahenduste kasutamist. Individuaalne lähenemine ja nüüdisaegne õpikeskkond toob kasu kõigile õppijatele. Iga laps on väärtuslik, nii see, kes peaks õppima teisi kaasama, kui ka see, kes vajab kaasamist. Kaasavas õppeprotsessis osalemine tagab lastele võimetekohase vajalike kognitiivsete ja sotsiaalsete oskuste omandamise. Võimekamatele lastele on individuaalne lähenemine hea võimalus väljakutsete pakkumiseks. Nimetatud oskused tagavad omakorda toimetuleku suuremal või vähemal määral iseseisvas elus (Haridus- ja Teadusministeerium, 2014; Szymanel jt 2016).

Kaasava hariduse rakendamine ja sellega seotud väljakutsed

Kaasavale haridusele viitavad ja selle rakendamist Eestis reguleerivad mitmed strateegilised ja alusdokumendid nagu Haridusvaldkonna arengukava 2035 eelnõu, Põhikooli ja gümnaasiumiseadus, Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava ja Koolieelse lasteasutuse seadus (Haridus- ja Teadusministeerium, 2014; Haridus- ja Teadusministeerium, 2020; Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008; Koolieelse lasteasutuse..., 1999; Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010). Lisaks on vastu võetud kaasajastatud õpetaja kutsestandardid (Kutsestandard: Õpetaja, tase 6, 2020) ja loodud maakondlikud Innove Rajaleidja keskused. Kõik need meetmed toetuvad mujal maailmas kokku lepitud kaasava hariduse põhimõtetele, mida on kajastatud erinevates deklaratsioonides ja raamistiketes 1990. aastast alates (Häidkind ja Oras, 2016).

Nelis ja Pedaste (2020), toetudes erinevatele kirjandusallikatele on toonud välja, et kaasava hariduse edukaks rakendamiseks on oluline arvestada 43 tunnusega, mis on koondatud 14 võtmetunnuse alla. Võtmetunnustest parema ülevaate saamiseks on need süstematiseeritud ja moodustavad 5 peakategooriat ehk tasandit- lapse tasand, perekonna tasand, õpetaja tasand, institutsiooni tasand, riigi tasand. Iga tasandi keskmes on võtmetunnustega seotud subjekt. Kategooriatest parema ülevaate saamiseks on autorid koostanud illustreeriva mudeli, mis kajastub Joonisel 1.

Joonis 1. Kaasava hariduse rakendamise mudel (Nelis & Pedaste, 2020)

Kuigi kaasav haridus on ülemaailmselt tunnustatud hariduse eesmärk (UNESCO, 2009), pole selle elluviimine kulgenud ootuspäraselt (Moberg, Muta, Korenaga, Kuorelahti & Savolainen, 2019). Selle tähenduslik ja tõhus rakendamine on olnud viimaste aastakümnete jooksul suureks väljakutseks nii rahvusvaheliselt, kui ka Eestis (Kivirand jt 2020; Külaots, 2016; Sharma, 2015). Ühe põhjusena tuuakse mitmete autorite poolt välja, et koolieelse lasteasutuse õpetajad ei mõista täielikult kaasamise filosoofiat ja parimaid tavasid. Neil on vähene teadmine erivajadustega laste eripäradest, ning neil puuduvad oskused ja teadmised sobivate õpetamismeetodite kohta erivajadustega lastega töötamiseks. Õpetajad on omandanud teadmisi ja praktikaid erialast kirjandust lugedes, kuid nad ei tea, kuidas neid teadmisi kaasavas keskkonnas rakendada. Samuti peavad õpetajad puudulikuks koostöö ja meeskonnatöö oskust ning tunnevad vajadust lisaressursside järele nagu aeg, nõustajad, abilised rühmas (Hundert, 2007; Korela, 2019; Külaots, 2016; Seema & Uus, 2019; Sharma, 2015; Zabeli & Gjela, 2020;). Ilma kvalifitseeritud

õpetajate ja piisavate ressurssideta on kaasamist varases lapsepõlves keeruline rakendada (Zhu, Li & Hsieh 2017). Kui teadmisi ja kogemusi napib, on igapäevane olukord küllaltki pingeline. Tekib oht läbipõlemisele või erivajadustega laste tõrjumisele. Kannatab kõikide laste haridus ning lisaks õpetaja ise (Seema & Uus, 2019).

Kaasava hariduse rakendamisel tehtav koostöö on oluline erinevatel tasanditel, kuna see võimaldab lapse eripärade ja erivajaduste mõistmist. Õpetajatelt eeldab aga õpetajate pidevat professionaalset arengut, lapsevanema ja pere toetust, koostööle orienteeritud tegevuskultuuri loomist lasteasutuses ja koostööd tugisüsteemidega väljaspool lasteasutust.

Koostöö ja õpetaja koostöövõrgustik kaasava hariduse rakendamisel

Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 üheks põhimõtteks ja väärtuseks on Eesti-sisene ja rahvusvaheline koostöö. Koostöö tegemise vajadusele viitavad Eesti haridusvaldkonna seadused erinevatel haridustasemetel alustades alusharidusest. Nüüdisaegse õpikäsituse kohaselt, kus õppimine on aktiivne ja koostöine protsess, on oluline, et igäüks oleks valmis koostööks: õppija, lapsevanem, õppeasutuse pidaja, õppeasutuste töötaja, kohalik omavalitsus ning riik (Haridus ja Teadusministeerium, 2020; Koolieelse lasteasutuse..., 1999; Koolieelse lasteasutuse riiklik ..., 2008; Kutsestandardid: Õpetaja, tase 6, 2020; Lastekaitse seadus, 2014).

Koolieelse lasteasutuse õppe- ja kasvatustegevuse üldine eesmärk on lapse mitmekülgne ja järjepidev areng kodu ja lasteasutuse koostöös. Lasteasutuse pedagoogid on koostöö algatajad ja teevad lapse arengu toetamiseks koostööd lapsevanemaga, mis põhineb dialoogil, vastastikusel usaldamisel, lugupidamisel tagasiside andmisel ja nõustamisel. Lisaks teeb lasteaiasõpetaja koostööd kõikide osapooltega (õppija, lapsevanem, kolleeg, tugispetsialist, kogukond jt) analüüsides ja hinnates lapse arengut, püüdes mõista lapse eripärasid ja erivajadusi, mis on õppe- ja kasvatustegevuse kavandamise eelduseks koostööks lapsevanemaga (Häidkind ja Oras, 2016; Koolieelse lasteasutuse riiklik..., 2008; Kutsestandard: Õpetaja, tase 6, 2020).

Meeskonnatööst võtavad osa logopeed ja/või eripedagoog, rühmaõpetajad, lapsevanemad ja vajadusel juhtkonna esindajana õppealajuhataja või direktor. Erivajadustega laste kohta käiva teabe jagamisel arvestatakse konfidentsiaalsusnõudeid. Pädev ja vastutustundlik juhtimine, ühiselt jagatud vastutus, lapse individuaalsusest lähtuvalt koostööviisides kokkuleppimine ning avatud suhtlemise tagab hea meeskonnatöö. Koostöö rakendamise vajalikeks ja olulisteks

aspektiks on õpetaja oskus töötada meeskonnana ning tugispetsialistide olemasolu. (Ander, 2014; Korela, 2019; Laurits, 2013; Lilleoja, 2013; Riigikontroll, 2020).

Sellenberg (2019) toob välja, et erinevate organisatsioonide poolt korraldatud, erivajadustega laste haridust ja nõustamist hõlmav koostöö eeldab kõikide koostöövõrgustikus osalejate kaasamist. Innove Rajaleidja keskused on pakkunud õppenõustamist (psühholoogi, logopeedi, sotsiaal- ja eripedagoogi teenuseid õpiraskustega lastele, nende vanematele ja õpetajatele) tänaseks juba viis aastat.

Seaduse kohaselt peab lasteaed lapsele tagama vajalikud tugiteenused, kuid praktikas ei ole see nii hästi teostatav. Enamasti õpetaja märkab ja mõistab erispetsialisti abi olulisust, kuid peavad selle juures puudulikuks koos- ja meeskonnatööoskust ning lisaressurssi rühmas töötava tugiisiku või assistendi näol. Paljud lapsed vajavad koolieelses eas nii logopeedilist, kui eripedagoogilist abi, siis tugispetsialistide puuduse tõttu jääb lapse areng sõltuma õpetajast ja tema eripedagoogilisest pädevusest. Õigustatud ei ole olukorrad, kus vajaliku erispetsialisti puudumisel teeb selle töö ära lasteaiaõpetaja (Korela, 2019; Külaots, 2016; Ledis, 2019).

Väljakutset pakkuv on koostöö ka lapsevanematega. Lapsevanemad on probleemi eirava hoiakuga ja selle põhjuseks on püüd vältida sildistamist, lapse eraldamist või teise haridusasutusse suunamist. Sellest tulenevalt on takistatud koostöö, nii lasteaiasiseste kui lasteaiaväliste spetsialistidega, kuna lapse isikuandmete töötlus eeldab lapsevanema ehk seadusliku esindaja nõusolekut (Häidkind & Kuusik, 2009; Isikuandmete kaitse seadus, 2018; Riigikontroll, 2020).

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Kaasava hariduse rakendamise üheks tuumikväärtuseks ja oluliseks komponendiks kaasava õpetaja pädevusmudel on koostöö tegemine. Koostöö rakendamiseks on vaja õpetajal esmalt mõista kaasava haridus olemust ja tal on vaja teadmisi, kuidas koostööd rakendada (Euroopa Eripedagoogika..., 2012).

Eestis on varem koostööd uuritud vähesel määral ja peamiselt kooli kontekstis. Lasteaia tasandil on uurinud Kullama (2015) lastevanemate ja lasteaiaõpetajate hinnanguid omavahelisele koostööle. Uggur (2011) on uurinud koolieelse lasteasutuse direktori rolli koostöökolmnurgas direktor – lapsevanem – õpetaja, mistõttu saab käesoleva uurimuse tulemuste põhjal võrrelda erinevate osapoolte hinnanguid koostööle. Ostra (2018) on uurinud lastevanemate ja

lasteaiaõpetajate hinnanguid eri ja tavarühmades rakendatava koostöö erinevuste ja sarnasuste kohta.

Lähtudes eelnevatest kaasava hariduse ja koostööga seotud teoreetilistest seisukohtadest, seadustest ja suunistest tuleneb ka uurimisprobleem, milleks on ebapiisav ülevaade lasteaiaõpetajate arusaamast kaasavast haridusest ja koostöövõimalustest kaasava hariduse kontekstis. Uurimisprobleemist tulenevalt on töö eesmärgiks selgitada välja lasteaiaõpetajate arusaam kaasavast haridusest ja koostöövõimalustest ning seda mõjutavatest teguritest.

Uurimisprobleemi lahendamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millised on lasteaiaõpetajate arusaamad kaasava hariduse mõistest?
2. Millised on lasteaiaõpetajate arusaamad koostööst kaasava hariduse kontekstis?
3. Milliseid koostöövõimalusi kasutavad lasteaiaõpetajad kaasava hariduse rakendamisel?
4. Millised võimalused soodustavad või takistavad lasteaiaõpetajate hinnangul koostööd kaasava hariduse rakendamisel?

Metoodika

Töö eesmärgiks oli kirjeldada lasteaiaõpetajate arusaamasid kaasava hariduse mõistest ning koostöövõimalustest ning seda mõjutavatest teguritest. Sellest tulenevalt viidi läbi kvalitatiivne uurimus, mis võimaldab kirjeldada ja seletada väikese arvu uuritavate individuaalseid ja sotsiaalseid tegelikkuse aspektide tõlgendusi (Õunapuu, 2014).

Valim

Käesoleva uurimuse valim moodustati mugavusvalimi alusel ehk valimisse kaasatud uuritavad olid uurijale kergesti kättesaadavad. Mugavusvalim on valim, kuhu valitakse sellised uuritavad, keda lihtne uurimusse saada (Rämmer, 2014).

Ühendust võeti telefoni teel 10 lasteaiaõpetajaga, kus tutvustati töö teemat, eesmärki ning selgitati uurimuse olemust. Lisaks selgitati, et uuringus osalemine on vabatahtlik ning saadud andmeid kasutatakse vaid uurimistöös uuritava nõusolekul anonüümselt, mis tähendab, et uuritavaid ei identifitseerita. Uuringust loobus 2 lasteaiaõpetajat, kuna teema tundus olevat keeruline. Lõpliku valimi moodustas 8 lasteaiaõpetajat, kelle seas oli ka prooviintervjuus osalenud 1 lasteaiaõpetaja. Uuritavate vanus oli 23 kuni 66 aastat. Neist 4 lasteaiaõpetajat

töötasid Tartumaal ja 4 lasteaiaõpetajana Tartu linnas. Uuringu käigus läbiviidud intervjuus osalenud lasteaiaõpetajate taustaandmed on välja toodud tabelina Tabel 1.

Tabel 1. Uuringus osalenute taustaandmed

Lasteaiaõpetaja tähis	Lasteaiaõpetaja tööstaaž	Haridustase	Laste vanus rühmas
<i>Õpetaja 1</i>	8	Kõrgharidus	3-7
<i>Õpetaja 2</i>	28	Kõrgharidus	1,6-7
<i>Õpetaja 3</i>	2	Kõrgharidus	2-5
<i>Õpetaja 4</i>	10	Kõrgharidus	2-6
<i>Õpetaja 5</i>	2	Keskharidus	3-7
<i>Õpetaja 6</i>	32	Kõrgharidus	1,6-7
<i>Õpetaja 7</i>	34	Kõrgharidus	6-7
<i>Õpetaja 8</i>	44	Kõrgharidus	4-6

Andmekogumine

Kasvatus ja sotsiaalteaduste uurimustes on üheks peamistest andmekogumise viisiks on intervjuu. See on vestlus, milles uurija esitab küsimusi ja uuritav või uuritavad vastavad (Virkus, 2016). Antud töös kasutati poolstruktureeritud intervjuud, mis võimaldab eelnevalt koostatud intervjuukavas vajadusel küsimuste järjekorda muuta (kui intervjuueeritav suundub oma jutuga mõne sellise teema juurde, mida oli peagi nagunii plaanis käsitleda) ja küsida täpsustavaid küsimusi (Lepik *et al.*, 2014; Virkus, 2016).

Intervjuueerimisele eelnevalt koostati intervjuu kava, mis koosnes seitsmest temaplokist ning kahekümne kahest küsimusest. Iga uurimisküsimusele aitab vastuseid leida üks vastavat teemat käsitlev küsimuste plokk (Lepik *et al.*, 2014). Uuritavate taustaandmed 1.1 – 1.5, mille alusel selgitatakse välja uuritavate - vanus, haridustase, tööstaaž ja millises rühmas ja vanuses lastega uuritav töötab. Küsimus 2.1 põhjal selgitati välja uuritavate arusaam kaasava hariduse mõistest. Küsimuste 3.1 – 3.3 põhjal selgitatakse välja uuritavate arusaamad koostööst kaasava hariduse kontekstis. Küsimuste 4.1 – 4.4 põhjal selgitatakse välja uuritavate arvamuste põhjal kuidas toimub ja millised on võimalused kaasava hariduse rakendamiseks. Küsimuste 5.1 – 5.3

ja 6.1 – 6.4 põhjal selgitatakse välja koostööd mõjutavad tegurid - eeldused koostööks ja takistavad tegurid. Intervjuu kava on esitatud antud töö lõpus lisana Lisa 1.

Uuringu usaldusväärse suurendamiseks viidi detsembris 2020 ühe lasteaiaõpetajaga läbi prooviintervjuu. Eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas intervjueritav mõistab küsimusi ehk kas need on arusaadavad. Uuritava lasteaiaõpetajaga võeti telefoni teel ühendust ning tutvustati uurimustöö teemat, intervjuu eesmärki, protseduuri ning selgitati, et intervjuus osalemine on anonüümne, vabatahtlik ning anti ülevaade, mida tehakse, et tagada uuritava anonüümsus (tulemused esitatakse pseudonüümiseeritult). Peale uuritavalt nõusoleku saamist lepiti uuritava ja uurija jaoks kokku sobiv aeg. Prooviintervjuu toimus lasteaias, kus uuritav lasteaiaõpetaja töötab. Prooviintervjuu alguses tutvustati uuritavale taas uurimistöö ja intervjuu eesmärki ning küsiti luba andmete salvestamiseks helifailina. Lisaks selgitati, et salvestust hoitakse uurija arvutis ja sellele ei ole ligipääsu kolmandatele isikutele. Samuti selgitati, et intervjuu salvestus kustutatakse pärast lõputöö edukat kaitsmist. Intervjuu salvestati prooviintervjuus osaleva lasteaiaõpetaja nõusolekul sülearvutiga *Dell Latitude 5490*, rakendusega *Voice Recorder*. Intervjuu käigus selgus, et üks küsimus oli dubleeriv ning see eemaldati. Lisaks muudeti ühe küsimuse sõnastust, et see oleks uuritavatele arusaadavam. Samuti saadi prooviintervjuuga teada, kui palju kulub aega intervjuu läbiviimiseks. See teadmine on oluline uurijale intervjuu planeerimisel ja uuritavale uurimuses osalemiseks.

Intervjuu läbiviimisele eelnes telefonivestlus uuritavatega, kus tutvustati uurimuse teemat, töö eesmärki, intervjuu läbiviimise protseduuri ning intervjuus osalemise vabatahtlikkust ja orienteeruvat ajakulu. Uuritavatega lepiti kokku aeg ja intervjuud toimusid detsembris 2020 ja jaanuaris 2021. Teadustöö eetilise tavade järgi anti intervjuu alguses uuritavale taas ülevaade uurimuse teemast, intervjuu eesmärgist, selgitati anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse põhimõtteid ning küsiti luba intervjuu salvestamiseks. Sarnaselt prooviintervjuule selgitati, et salvestust hoitakse uurija arvutis ja sellele ei ole ligipääsu kolmandatel isikutel ning lisati, et intervjuu salvestus kustutatakse pärast lõputöö edukat kaitsmist. Intervjueritavate anonüümsuse tagamiseks asendati uuritavate nimed pseudonüümidega (Teadlase eetika, s.a.). Kõik intervjueritavad andsid nõusoleku intervjuu salvestamiseks. Intervjuu toimus telefoniga helistades ning salvestati samaaegselt sülearvutiga *Dell Latitude 5490*, kasutades rakendust *Voice Recorder*. Intervjuude kestvus oli erinev ning jäi ajavahemikku 24,11 minutit kuni 44,29 minutit. Õpetajaid teavitati, et peale intervjuerimist salvestised transkribeeritakse Tallinna

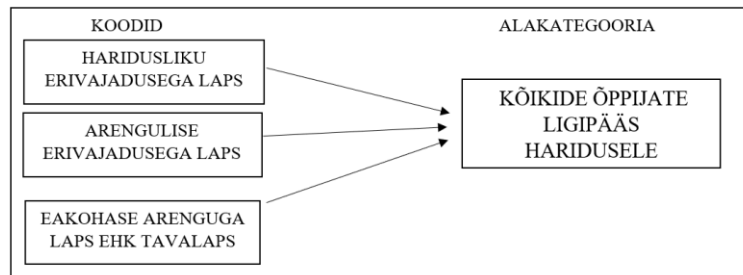
Tehnikaülikooli Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris (Alumäe, Tilk, Asadullah, 2018).

Andmeanalüüs

Intervjuu põhjal saadud andmed ehk helifailid transkribeeriti Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris (Alumäe, Tilk, Asadullah, 2018). Peale transkribeerimist loeti tekstifailid läbi ning ebaselguste ilmnmisel kuulati paralleelselt ka helifaili ja seejärel viidi sisse parandused tekstifailis.

Andmete töötlemiseks kasutati sisuanalüüsi keskkonda *QCA map*, mis on mõeldud andmete kvalitatiivseks induktiivseks sisuanalüüsiks. See võimaldab andmeid kodeerida ja luua neist kategooriad (Masso, Salvet, Lepik, 2014). Esmalt sisestati keskkonda uurimisküsimused ning seejärel laeti keskkonda transkribeeritud docx formaadis tekstifailid. Analüüsimise käigus märgistati neis tähenduslikud sõnad, fraasid, laused ning anti neile kood ehk sõnaline tähendus. Seejärel toimus koodide rühmitamine alakategooriatesse (Kalmus, Masso, Linno, 2015).

Kodeerimisest ülevaate saamiseks on esitatud lisas, Lisana 2. *QCA map* väljavõte kodeerimisest. Alakategooriate moodustamine kajastub näitlikult joonisenä Joonisel 2.

Joonis 2. Näide alakategooriate moodustamisest

Andmete kodeerimisel osales aprillis 2021 kaaskodeerija, kelle osalemise eesmärk oli töö reliaabluse suurendamine. Kaaskodeerija kodeeris juhuvaliku alusel, kahe uuringus osalenud õpetaja intervjuud, kõikide uurimisküsimuste ulatuses. Peale kodeerimist võeti kaaskodeerijaga ühendust ning võrreldi töö autori koode kaaskodeerija koodidega. Kodeeritud koodid samastusid ehk olid sarnased. Peamised erinevused seisnesid tähenduslikust üksusest arusaamise ja koodidega seostamisega. Koodide arv oli kokku 97.

Tulemused

Tulemuste esitamisel võeti aluseks töös esitatud uurimisküsimuste järjekord ning analüüsimise tulemusel moodustunud pea- ja alakategoriad. Kategoriatest ülevaate saamiseks on need esitatud joonistena ning analüüsitud tekst on esitatud tsitaatidena.

Lasteaiaõpetajate arusaam kaasava hariduse mõistest

Ülevaate vastustest esimesele uurimisküsimusele „Millised on lasteaiaõpetajate arusaamad kaasava hariduse mõistest?“ annab andmeanalüüsi põhjal Joonis 3.

Joonis 3. Ülevaade esimese uurimisküsimuse pea- ja alakategoriatest

Kõikide laste ligipääs haridusele. Andmeanalüüsi põhjal tekkis 2 alakategoriat. Alakategoriad

1) erivajadusega laps tavalasteaias; 2) lapse individuaalsusega arvestamine;

Erivajadusega laps tavalasteaias all mõeldi, et lasteaia rühmas saavad võrdsetel alustel omandada alusharidust üheaegselt koos vaimsest ja füüsiliselt eakohase ja mitteeakohase arenguga lapsed. Kaheksast uuritavast kuus tõid välja, et kaasav hariduse mõistes on erivajadusega laps kaasatud tavarühma.

„Kui enim olid erivajadustega rühmad erivajadustega lastele, siis nüüd neid pannakse ka tavalaste hulka.“ (Õpetaja 8)

Lapse individuaalsusega arvestamine all mõeldi, et hariduse andmisel arvestatakse kõikide laste vaimseid, füüsilisi ja sotsiaalseid võimeid ehk õpetaja on tegevuste planeerimise aluseks võtnud jõukohasuse printsiibi. Kaheksast uuritavast üks oli arvamusel, et õppetegevuses tuleks arvestada kõigi laste eripäradega.

„/.../et nagu arvestada kõigi eripäradega, kui teen õppetegevust. Kui rühmas pole erivajadusega last, siis ikka lähtun individuaalsest eripäradest.“ (Õpetaja 5)

Puuduv arusaam kaasava hariduse mõistest. Uuritavate teadmised kaasava hariduse mõistest olid ebaselged ning andmeanalüüsi tulemusel tekkis 2 alakategoriat: 1) organisatsioonide vaheline koostöö; 2) õppe- ja kasvatustöö korraldamine;

Kaheksast uuritavast üks oli arvamusel, et kaasav haridus on:

„(...) erinevad institutsioonid sekkuvad ja lasteaed haaratakse kaasa erinevatesse kohtadesse. Siin on näiteid, kus lasteaiad käivad mahetalusid vaatamas.“ (Õpetaja 8)

Kaheksast uuritavast üks oli arvamusel, et kaasav haridus tähendab laste aktiivset kaasatust õppetegevustesse, kus arvestatakse nende ideedega:

„Mulle tuletab see meelde õpetamist, kohe kuidagi laste ideede põhjal(...)lapsed kaasan tegevusse, kui mingit tegevust planeerin.“ (Õpetaja 3)

Lasteaiaõpetajate arusaamad koostööst kaasava hariduse kontekstis

Ülevaate vastustest teisele uurimisküsimusele „Millised on lasteaiaõpetajate arusaamad koostööst kaasava hariduse kontekstis?“ annab andmeanalüüsi põhjal Joonis 4.

Joonis 4. Ülevaate teise uurimisküsimuse pea- ja alakategoriatest

Koostöö põhimõtted. Andmeanalüüsi põhjal tekkis viis alakategoriat. Alakategoriad 1) kommunikatsioon; 2) ühised eesmärgid; 3) lapse arengu analüüs; 4) tööjaotus ja vastutus; 5) väärtused;

Kommunikatsiooni all mõeldi omavahelise suhtlemist ning selle põhjal üksteisest arusaamist, üksteise kuulamist, infovahetust. Kaheksast uuritavast seitse viitasid omavahelisele kommunikatsioonile.

„/.../arutatakse läbi ühised eesmärgid.“ (Õpetaja 6)

„/.../ suhtlevad omavahel ja jagavad infot.“ (Õpetaja 7)

„/.../, et ma saaksin tagasisidet, siis ma saaksin paika panna eesmäärke, /.../.“ (Õpetaja 2)

Ühiste eesmärkide all mõeldi rühmas töötavate õpetajate omavahelist eesmärkide paika panemist, kokkulepete sõlmimist, ühise eesmärgi nimel tegutsemist. Kaheksast uuritavast kolm töid välja kokkulepitud eesmärkide põhjal ühiselt tegutsemise.

„/.../ ühes rühmas töötavad täiskasvanud inimesed toimetavad ühise eesmärgi nimel.“ (Õpetaja 7)

Lapse arengu analüüsi all mõeldi erivajaduste väljaselgitamist. Kaheksast uuritavast kaks töid välja lapse arengu analüüsimise ja erivajaduse väljaselgitamise.

Tööjaotuse all mõeldi rühmas töötavate õpetajate võrdset panustamist ja vastutamist.

Kaheksast uuritavast kolm tõi välja, et hea koostöö aluseks on võrdne panustamine, vastutus ja tööjaotus.

„Nad jagavad panust suhteliselt võrdselt.“ (Õpetaja 7)

„Meeskonnatöö tähendab seda, et /.../ on vastutust. /.../ on tööjaotust.“ (Õpetaja 1)

Väärtushinnangute all on mõeldi meeskonnaliikmete ühtseid tõekspidamisi ehk väärtusi, üksteise usaldust, üksteisega arvestamist, head läbisaamist. Kaheksast uuritavast kolm tõi välja ühised väärtushinnangud.

„Neil on ühised väärtused/.../mingitest baasasjadest ühtemoodi arusaamist.“ (Õpetaja 7)

„Meeskonnatöö tegelikult minu jaoks on üksteisega arvestamine /.../.“ (Õpetaja 4)

Koostöövõrgustik. Andmeanalüüsi põhjal tekkis 2 alakategooriat. Alakategooriad

1)lasteaiasisene koostöövõrgustik; 2)lasteaiaväline koostöövõrgustik;

Lasteaiasisese koostöövõrgustiku all mõeldi koostööprotsessis osalejaid- lapsevanemad, erialaspetsialistid (logopeed, psühholoog, eripedagoog, sotsiaalpedagoog, HEV-koordinaator), lasteasutuse juhtkond (vanemõpetaja, direktor, õppejuht), liikumis- ja muusikaõpetajad, lasteaias töötavad teised lasteaiatõpetajad, rühmameeskond, rühma lapsed.

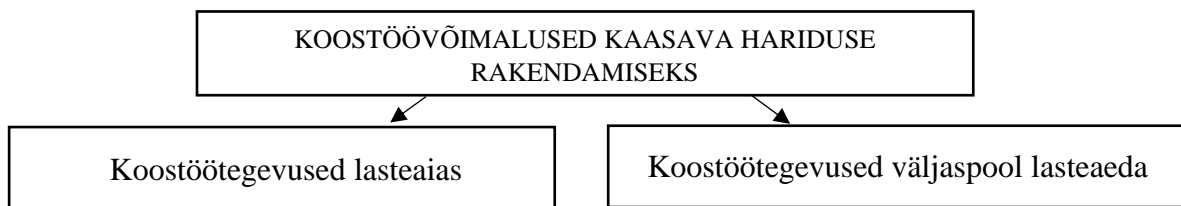
„Kõigepealt peab olema koostöö lapsevanemaga. Ja nüüd oleneb lapse erivajadusest, et millised tugispetsialistid peaksid koostööd tegema. Kas logopeediga, eripedagoogiga ja kindlasti koostöö liikumis- ja muusikaõpetajaga.“ (Õpetaja 6).

„Minu rühma laste, kui ka kolleegidega, et kõik nii öelda ühiselt saaksid aru, et kõik nii öelda ühiselt tegutsesid selles rühmas, kus on siis erivajadusega laps.“ (Õpetaja 5)

Lasteaiavälise koostöövõrgustiku all mõeldi Innove Rajaleidja keskust ja Hariduse Tugiteenuste Keskust. Kaheksast uuritavast üks tõi välja, et tema ei ole teinud koostööd tugispetsialistidega väljastpoolt lasteaeda.

Koostöövõimalused kaasava hariduse rakendamiseks

Ülevaate kolmandale uurimisküsimusele „Milliseid koostöövõimalusi kasutavad lasteaiatõpetajad kaasava hariduse rakendamisel?“ annab uuritavate vastuste põhjal Joonis 5.

Joonis 5. Ülevaate kolmanda uurimisküsimuse pea- ja alakategooriatest

Koostöötegevused lasteaias. Andmeanalüüsi põhjal tekkis 5 alakategooriat. Alakategooriad 1) koostöötegevused lapsevanematega; 2) koostöötegevused rühmameeskonnas; 3) koostöötegevused kolleegidega lasteaias (muusika- ja liikumisõpetajaga); 4) koostöötegevused lasteaias erialaspetsialistidega; 5) koostöötegevused lasteaias juhtkonnaga;

Koostöötegevused lapsevanemaga mõeldi õpetaja ja lapsevanema vahelisi igapäevaseid vestluseid last puudutava info vahetamise osas, Eliis keskkonnas lapse kohta tagasiside andmist, nõuannete jagamist, arenguestlust.

„Räägime lapsevanemaga, mida oleme märganud (...). Ja esmalt panevad aja ekspertide juurde lapsevanemad. Ja mina saan uurida lapsevanemalt, et kuidas selle spetsialisti juures läks.“ (Õpetaja 3)

„(...)et nagu istuda maha ja sellest pikemalt vestelda ja leppida kokku nii öelda ühine tee(...). Vestlesin lapsevanemaga, julgustasin ja suunasin teda Rajaleidjasse pöörduma.“ (Õpetaja 5)

Koostöötegevused rühmameeskonnas on mõeldud rühmas töötavate täiskasvanute omavahelist suhtlust ja arutlemist ümarlauas, laste vaatlust, tähelepanekute tegemist ja arengu analüüsimist, eesmärkide paika panemist ja kokkulepete sõlmimist, rühma töökorraldust (õpetajad on üheaegselt töö, töötamine alagrupis), lapse iseloomustuse koostamist.

„Lapse vaatlust alguses, siis maha istumist, mingeid vahekokkuvõtte tegemist, edasiste plaanide paika panemist, (...)kuidas, siis selle lapsega toimetada. Eelkõige omavaheliste ümarlaudade, igapäevaste vestluste, tähelepanekute fikseerimist (...).“ (Õpetaja 7)

„Mõlemad õpetajad on üheaegselt töö (...). See, et sa oled samal ajal samas situatsioonis, sa saad samal ajal ka kohe pöörata tähelepanu ja läbi rääkida. (...)me saame samal ajal reageerida(...).“ (Õpetaja 4)

Koostöötegevus teiste kolleegidega on mõeldud lapsega seonduvat vestlust ja arutelu liikumis- ja muusikaõpetajaga.

Koostöötegevus erialaspetsialistiga lasteaias on silmas peetud vestlust, arutelusid ja nõuannete jagamist ümarlauas, lapse vaatlemist rühmas, iseloomustuse koostamist ja arenguestlustel osalemist, eesmärkide paika panemist, koostöö koordineerimist lapsevanematega ja lasteaiaväliste erialaspetsialistidega.

„Me räägime nendega, et meil on selline kahtlus, siis nad tulevad, istuvad, vaatavad seda last rühmasituatsioonis. Lapse iseloomustuse koostamisel keele ja kõne osa täidab logopeed, käitumise osa eripedagoog, liikumise liikumisõpetaja. Täidetakse Eliis ja igaiüks teeb oma valdkonda. Vajadusel saame täiendada omalt poolt.“ (Õpetaja 4)

*„Logopeed soovib, et mis harjutusi võiksime teha. Meil oli psühholoog. Me vestlesime temaga. Andis meile näpunäiteid(...), kuidas mingis situatsioonis tuleb käituda.“
(Õpetaja 8)*

„Sotsiaalpedagoog võtab vajadusel ühendust Rajaleidjaga ja käib rühmas vaatlemas last.“ (Õpetaja 1)

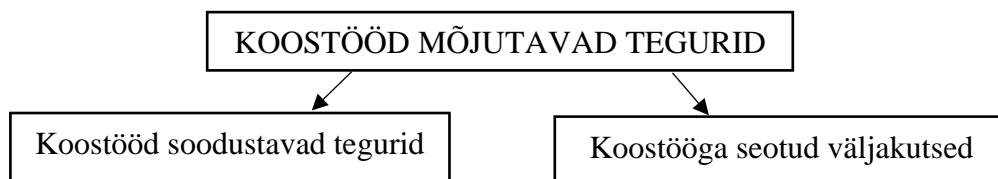
Koostöötegevus juhtkonnaga on silmas peetud vestlust, arutelu, nõuannete jagamist, suunamist.

„Me tavaliselt räägime õppejuhiga läbi, kui on probleem (...), et seda last nagu toetada või aidata. Õppejuht ja direktor (...), kui sa neile näiteks kirjutad, helistad, lähed üle ukse, küsid nõu (...). Annavad nagu nõu, kuidas edasi minna.“ (Õpetaja 3)

Koostöötegevused väljaspool lasteaeda. Alakategooriana tekkis üks kategooria - koostöötegevus lasteaiaaväliste tugispetsialistidega. Uuritavad pidasid silmas Innove Rajaleidja keskuses töötavaid tugispetsialiste - psühholoog, eripedagoog, logopeed. Nimetatud tugispetsialistid on kutsutud lasteaia rühma lapsi jälgima. Peale tähelepanekute tegemist on toimunud tugispetsialistide ja rühmaõpetajate ümarlauad, kus uuritavad on saanud nõuandeid. Lisaks on uuritavad toonud välja, et neil on toimunud Rajaleidja keskuse tugispetsialistidega telefonivestlust, e-maili teel suhtlemist, ümarlauad.

Koostööd mõjutavad tegurid kaasava hariduse rakendamisel

Ülevaate neljandale uurimisküsimuse „Millised võimalused soodustavad või takistavad lasteaiaõpetaja hinnangul koostööd kaasava hariduse rakendamisel?“ pea- ja alakategooriatest annab andmeanalüüsi põhjal Joonis 6.

Joonis 6. Ülevaate neljanda uurimisküsimuse pea- ja alakategooriatest

Koostööd soodustavad tegurid. Andmeanalüüsi põhjal tekkis viis alakategooriat.

Alakategooriad: 1) õpetaja kompetentsus; 2) suhtlemisoskus; 3) organisatsioonikultuur; 4) laste arv rühmas; 5) keskkond;

Õpetaja kompetentsuse all pidasid kõik uuritavad väga oluliseks teadlikkust ning seostasid seda kaasava hariduse mõistest arusaamisega ja koostööga. Lisaks mõeldi lapse arenguetappide ja erivajaduste tundmist, õpetamismeetodite tundmist, mahukate ja pikemaajaliste eripedagoogika kursuste läbimist, meeskonnaliikmetelt õppimist ja töökogemust.

„Olen käinud erinevatel koolitustel, mis puudutab erivajadusega last ja kaasavat haridust. Olen käinud sada kuuskümmend tundi Tartu Ülikoolis ja Tallinnas ka õppisin aasta otsa eripedagoogika kursustel.(...) Igasugune teiste vaatenurga kuulamine Erialaspetsialistid ümberringi, need on ise ka juba koolitajad seal ju. Kogu aeg annavad sulle nõu, et kuidas ma peaksin selle lapsega käituma.“ (Õpetaja 4)

(...)Ma olen nii palju töötanud, et ma toetun oma kogemustele. Aga praktilised koolitused on alati head.(...)See, kui on ikkagi spetsialist, kes tuleb, teeb koolituse ja ta teeb selle koolituse käigus ka mingi tegevuse näiteid (...).“ (Õpetaja 8)

Suhtlemisoskuse all mõeldi suhtlemist lapsega kontakti saavutamise eesmärgil, infovahetust lapsevanemate, kolleegide ja tugispetsialistidega.

„Ma pean oskama ennast väljendada ju. Mõlemad peame arusaadavaks tegema ennast ja kõik ühtselt mõistaksime. Suhtlemisoskus on äärmiselt vajalik ka just lapsevanemale info edastamisel. Selleks tuleb tõesti väga taktitundeliselt ja otseselt nagu ei saagi minna (...). (Õpetaja 6)

Organisatsioonikultuuri all mõeldi välja juhtkonnapoolset tuge, kolleegide omavahelist suhtlemist, asutusesiseseid koolitusi, õpetajate koostöövalmidust, erialaspetsialistide olemasolu ja koostöövalmidus.

„Organisatsioonikultuur(...)uskumatult palju soodustab, just see, et sul on tugi. See tunne, et sa ei ole üksi(...)sind ei materdata. See annab enesekindluse.“ (Õpetaja 3)

„(...)Juhtkond toetab, et meil on väga nagu paika pandud, et mis probleemiga saab, kelle poole pöörduda.(...) Ja saab alati nõu kuidas käituda, kelle poole pöörduda. Kui on lastevanematega probleeme, vajadusel toetab ka vestluses, et tuleb vestlusele, kas õppealajuhataja või direktor.“ (Õpetaja 6)

„Meie majas on loodud üldse need erispetsialistide töökohad, see on ju kõige alus, et meil on nii-öelda inimeste -psühholoog, meil on eripedagoogid, meil on mitu logopeedi, kelle poole üldse pöörduda, kui niivõrd enda oskustest vajaka jääb.(...) inimestena olemegi omavahel väga sellised koostööaltid ja oleme aru saanud, et et rühmas on töötada hea siis, kui astud ühte jalga.“ (Õpetaja 7)

Laste arve rühmas peeti silmas laste ja õpetajate suhtarvu ning väiksemat laste arvu individuaalset tööd soodustava tegurina.

Keskkonna all mõeldi füüsilist keskkonda lasteasutuses, mis on kohandatud laste erivajadusi arvestavalt.

„Teadmistest on vähe kasu, kui keskkond ei soodusta lastega töötamist.(...) Mis on sellest kasu, kui ma tean seda, kuidas peab olema aga keskkond ei ole sobiv.“ (Õpetaja 4)

Koostööga seotud väljakutsed. Alakategooriad 1) teadlikkus; 2) kompetentsus; 3) suhtlemisoskus; 4) organisatsioonikultuur; 5) ajaressurs; 6) laste arv rühmas; 7) konfidentsiaalsus;

Teadlikkuse all mõeldi arusaamist ja selle puudumist kaasava hariduse mõistest ning sellega seotud koostööst. Lisaks toodi välja erinevad arusaamad nii õpetajatel, kui lapsevanamatel.

„Et minu mõistes see ongi praegu hästi selline üldine,(...). (...) et ma ütlen ausalt, ma olen üsna kaugel sellest mõistest kaasav haridus.“(Õpetaja 3)

Kompetentsuse all mõeldi puuduvaid või väiksemahulisi erivajadusega seotud teoreetilisi koolitusi, õpetaja valmidust koostöö rakendamiseks, õpetaja isikuomadusi ning väärtuseid, õpetaja töökogemust.

„See teadmine ei tule mõnest, kuuest tunnist või kaheksast tunnist koolituspäevast, see peab olema pikemaajaline koolitus (...). Ma tahaksin rohkem valmis olla. Ma tunnen koguaeg süümepiinu, et ma ei suuda nii palju anda selle lapse jaoks, kui palju peaks andma.(...) ma tunnen puudust oskusest IAK (individuaalne arengukava) koostamiseks.“(Õpetaja 2)

Suhtlemisoskuse all mõeldi koostöövõrgustikus vastastikkust ja taktitundelist suhtlemist, eneseväljendusoskust, info vahetamist.

„Kuidas sa ennast väljendad teistele, et nad sinust aru saaksid.(...) Et kui sa nagu oma peas mingeid asju mõtled, mida sa ei suuda nagu teistega jagada. See koostöö ei pruugi üldse toimida.“ (Õpetaja 3)

„Infosulg. Info varjamine noh, mis on tegelikult sama.“(Õpetaja 7)

Organisatsioonikultuuri all mõeldi lasteasutuses erialaspetsialistide poolt täitmata ametikohti või väikese koormusega täidetud ametikohti.

„Kui ei oleks majas tugispetsialiste. Õpetaja hakkab tegema iseloomustust üksinda, heal juhul saab kaasata tavariühmas teist rühmaõpetajat.“ (Õpetaja 3)

„Teinekord ongi tugispetsialist jooksvalt meie juures ja annab meile tagasisidet. (...) Tugispetsialist on väga koormatud kuna töötab nii lasteaia, kui kooli poole peal.“ (Õpetaja 6)

Ajaressursi all mõeldi koostöövõrgustikus osalevate isikute puuduvat, piiratud ning ühtselt kõigile sobivat aega omavahelisteks aruteludeks ja läbirääkimisteks.

„(...) Ühise aja leidmine on väga raske. Mõlemad õpetajad tugispetsialisti juurde minna ei saa, keegi peab laste juures olema.“ (Õpetaja 6)

„Ajapuudus mina tunnen seda kõige rohkem, (...).“ (Õpetaja 3)

Laste arv rühmas mõeldi laste ja õpetajate suhtarvu individuaalse töö tegemisel.

„Nad peavad nagu tegelema umbes kahekümne nelja lapsega ja seal on veel võib-olla kaks erivajadusega last sees, kellel pole diagnoosi.“ (Õpetaja 3)

„Rühmas on suur arv lapsi.“ (Õpetaja 6)

Konfidentsiaalsuse all mõeldi, et õpetajal puudub info lapse erivajaduse või muude eripärade kohta, mis on oluline teave lapse igakülgse arengu toetamiseks.

„Tegelikult vanemal ei ole kohustust näidata lasteaiale seda paberit, mis talle Rajaleidjast on antud. Tal on see võimalus, aga tal ei ole seda kohustust.“ (Õpetaja 7)

Arutelu

Arutelus kirjeldatakse Tartumaa lasteaiaõpetajate arusaamasid koostööst kaasava hariduse kontekstis.

Esimese uurimisküsimuse abil selgitati välja, kuidas saavad õpetajad aru mõistest kaasav haridus. Õpetajate arusaamad olid erinevad ja toodi välja, et kaasav haridus on erivajadusega lapse kaasamine tavalasteaia tavarühma, kõikide laste kaasamine ja individuaalsusega arvestamisega. Osadel õpetajatele puudus selge arusaam kaasava hariduse mõistest. Samuti on Korela (2019) jõudnud järeldusele, et lasteaiaõpetajad mõistavad kaasavat haridust erinevalt. Kaasavat haridust võib vaadelda kitsamalt ja laiemalt. Kitsamas tähenduses võibki seda mõista, kui erivajadusega laste kaasamist tavalistesse lasteaedadesse ja koolidesse (Häidkind ja Oras, 2016). Laiemas tähenduses mõeldakse kaasava hariduse all kontseptsiooni, õppija erinevuste väärtustamist ja nende võimekusega arvestamist (Nelis & Pedaste, 2020; Vujačić & Đević, 2013) ning kõigi õppijate kaasamist olenemata sellest, kas laps on eakohase või mitteakohase arenguga (Häidkind & Oras 2016; Nelis & Pedaste, 2020; Szymanel jt 2016). Õpetajate erinevate arusaamade üheks põhjuseks on puuduv ja ühtne definitsioon kaasavast haridusest (Nelis &

Pedaste, 2020). Kivirand jt (2020) on toonud välja, et õpetajakoolituses, õpetajate teadmiste kujundamisel on kaasava haridusest ja rakendusviisidest rääkimine olulisel kohal.

Teise uurimisküsimuse abil selgitati välja lasteaiaõpetajate arusaamad koostööst kaasava hariduse kontekstis. Õpetajad tõid välja koostöö olemuse ning selle põhimõtted ja viitasid koostöövõrgustikule.

Koostöö põhimõtetena toodi uuritavate poolt välja kommunikatsioon, ühiste eesmärkide seadmine, lapse arengu analüüs, tööjaotus, vastutus ja väärtused. Suhtlemist pidasid õpetajad väga oluliseks, sest lapse arengus kõrvalekallede märkamisel on järgmiseks sammuks info edastamine lapsevanemale, mis eeldab suhtlemisoskust ja taktitundelist eneseväljendust. Ander (2014) toob välja, et avatud suhtlemine ja arusaadav eneseväljendusoskus on oluline ja see aitab ära hoida arusaamatuste tekkimist.

Koostöövõrgustikule viidates peeti silmas lasteaiasisest ja lasteaiaavälist koostöövõrgustikku (pere, pedagoogid, tugispetsialistid), milles rakendatakse kaasava hariduse eesmärgi ja põhimõtteid, lapse arengu toetamiseks. Lisaks peeti oluliseks tööd alagruppides, kuhu on kaasatud õpetajaabi ja tugiisik. Sellest tulenevalt on töö autor seisukohal, et koostöövõrgustikuna töötamine on lapse igakülge arendamise seisukohalt väga oluline, kuna õpetajatel on vähesed või puuduvad eripedagoogilised teadmised. Häidkind & Kuusik (2009), Laurits, 2013 ja Mandul, 2020 on toonud samuti välja, et lapsega kokkupuutuvate täiskasvanute (lapsevanem, õpetaja, erispetsialist) omavaheline koostöö on väga oluline ja tagab erivajadusega lapsele võimaluse igakülgeks arenguks. Koostöö olulisuse õpetajaabi, tugiisiku ja tugispetsialistidega on toonud välja ka Häidkind ja Villems (2013) ning Häidkind ja Oras (2016).

Kolmanda uurimisküsimuse abil selgitati välja koostöövõimalused, mida lasteaiaõpetajad kasutavad kaasava hariduse rakendamisel. Selgus, et koostöö keskmes on laps, kelle suhtes toimub igakülge arengu jälgimine, arendustegevuse planeerimine ja rakendamine läbi õppe ja kasvatustegevuse. Peamise koostöövõimalusena kasutavad uuritavad vaatlust, vestlust, arenguanalüüsi koostamist, eesmärkide paika panemist, individuaalse arengukava koostamist. Töö autor on seisukohal, et nii lasteaiaõpetaja, kui tugispetsialisti poolt lapse arengu jälgimine, tähelepanekute tegemine ning ühiselt lapse arengu analüüsimine on edaspidiseks lähtekohaks õppe- ja kasvatustöö planeerimisel. Karindi ja Tamm (2019) on seisukohal, et õpetaja ja eripedagoogi ühine hindamistulemuste analüüs annab suunised, missuguseid uusi eesmärgi ja jõukohaseid arendustegevusi erivajadustega lapsele planeerida.

Neljanda uurimisküsimuse all selgitati välja eeldused ja võimalused, mis soodustavad ja takistavad koostööd kaasava hariduse kontekstis.

Koostööd soodustava eeldusena, aga ka hetkel takistava tegurina tõid uuritavad välja õpetaja kompetentsuse, mille all mõeldi vajalikke teadmisi lapse arenguetappidest ja erivajadustest, erinevate õpetamismeetodite tundmist, täiendkoolitusi, töökogemust. Õpetajate hinnangul on vajalikud, kuid hetkel puuduvad teadmised ja oskused, kuidas ja milliseid õpetamismeetodeid rakendada erinevate erivajaduste puhul. Töö autor on jõudnud arusaamisele, et kaasava hariduse ja koostöö rakendamine on praktiline tegevus ning olemasolevatest teoreetilistest teadmistest ainuüksi, ei piisa ning õpetajad vajavad praktilisi täiendkoolitusi. Moberg jt (2019) on seisukohal, et enne, kui õpetajad ei ole omandanud kaasava hariduse kohta vajalikke hoiakuid ja oskusi ei toimu ka selle edukat rakendamist. Laurits (2013) toob samuti puudusena välja lasteaiaõpetajate olematu ettevalmistuse, mis on vajalik erivajadusega lapse integreerimisel tavalasteaeda.

Koostööd soodustava tegurina toodi välja lisaks eelnevale väiksem laste arv rühmas. Väike laste arv rühmas ja laste erivajadusi arvestavalt kohandatud keskkond on individuaalset tööd soodustav. Nelis ja Pedaste (2020) on kirjandusallikate ülevaate toonud välja, et keskkonna korraldamine, ruumi, sisustuse ja õppevahendite kohandamine ning laste ja õpetajate väiksem suhtarv on oluline eeldus kaasava hariduse rakendamisel.

Organisatsioonikultuuriga seonduvalt toodi välja tugispetsialistide puudumine ja väike töökoormus, kus lasteaiaõpetajal ja tugispetsialistil on ühise aja leidmine raske. Koolieelse lasteasutuse kohustuseks on tagada tugiteenus, kus toimub koos ja meeskonnatöö koostöövõrgustikuna. Tugispetsialistide puuduse tõttu teeb selle töö ära rühmaõpetaja, kelle teadmised erivajadustest on piiratud (Korela, 2019; Külaots, 2016; Ledis, 2019). See aga tähendab, et erivajadusega lapsed ei saa piisavalt tähelepanu arengu soodustamiseks ning sellest tulenevalt peaksid erivajadusega lapsed alusharidust omandama lasteaias erirühmas või erilasteaias (Laurits, 2013). Samas see ei toeta kaasava hariduse idee rakendumist ja seetõttu on vaja leida võimalus tugispetsialistide arvu suurendamiseks tööturul. Ülikooli tasemeõppe õppekohtade ja lõpetajate arvud ei kata samuti tugispetsialistide nõudlust. Olukorra lahendusena on osad omavalitsused loonud hariduse tugiteenuste keskusi, et teenindada nii lasteaedu, kui koole. Sellega on tugispetsialistide koormust erinevate haridusasutuste vahel ühtlasemalt jaotatud

ning tagatud on koostöö spetsialistidega ja seeläbi tugiteenuste kättesaadavust parandatud (Riigikontroll, 2020).

Konfidentsiaalsusega seonduvalt osutus väljakutseks lapse arengu ja tema muude eripärade kohta info saamine lapsevanematelt, mis on lasteaiaõpetaja jaoks peamine, mille põhjal saab lapse arengu toetamiseks õppe- ja kasvatustööd planeerida ja ellu viia. Laurits (2013) toob välja, et lasteaiaõpetajad on märganud rühmas lapsi, kelle eakohases arengus esineb kõrvalekaldeid aga lapsevanem pole lasteaeda sellest teavitanud. Lisaks on ta jõudnud järeldusele, et lapsevanematel, kas puudub teadmised erivajadustest või ei soovi nad leppida lapse erivajadusega.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et uurimuses osalenud lasteaiaõpetajad vajavad täiendkoolitusi kaasavast haridusest, et mõista selle olemust. Poom-Valickisa & Ulla, 2020 on seisukohal, et õpetajakoolitusel on kaalukas roll kujundada tulevastes õpetajates positiivne hoiak kaasava hariduse suhtes. Oskused ja teadmised, et toetada erinevate õppijate õppimist on õpetajakoolitusprogrammide arendamisel võtmetähtsusega.

Lisaks vajavad uuritavad lasteaiaõpetajad suuremahulisi ja praktilisi täiendkoolitusi, kus on võimalus omandada teadmisi erivajaduste kohta ning praktilisi pädevusi kaasava hariduse ja koostöö rakendamiseks. Hundert (2007) toob samuti välja, et kaasava praktikaga seotud koolitusprogrammides tuleks õpetada meetodeid ja sekkumisstrateegiaid, mis on õpetajale abiks igapäevases töös laste juhendamisel.

Lisaks on töö autor jõudnud järeldusele, et konfidentsiaalsuse nõudes on mõistlik viia seadusandluses sisse muudatus. See tähendab kohustust, et lapsevanem edastaks lapse eripärade ja erivajadustega seotud infot rühmaõpetajatele ja tugispetsialistidele, kes teevad lapse arendamise nimel tööd. Riiklikul tasandil on pedagoogidel lapse igakülgse arendamise osas vaid kohustused aga õigused last puudutava info saamisel puuduvad, mis viitab selgele ebakõlale ja vajab ümber mõtlemist.

Töö piirangud ja praktiline väärtus

Töö peamiseks piiranguks oli puuduv uurimustöö kirjutamise kogemus. Väljakutset pakkuv oli töö teema ja selle valdkonnas orienteerumine. Samuti oli väljakutset pakkuv andmeanalüüsiks kasutatav *QCAmap* keskkond, millega töö autoril kokkupuude ja varasem töötamise kogemus puudus. Lisaks tõid uuritavad välja, et töö teema on keeruline ja nad oleksid soovinud intervjuu

küsimusi eelnevalt teada, et oleksid saanud ennast ette valmistada. Väike valim ei võimalda teha üldistusi.

Töö praktilise väärtusena võib välja tuua, et see laiendab õpetajate piiratud arusaama kaasavast haridusest ja koostööst. Lisaks annavad tulemused aimu, millega on vaja Eesti haridusvaldkonnas edasi tegeleda, et toetada kaasava hariduse rakendamist alushariduses.

Tänuõnad

Soovin tänada juhendajat Pille Nelist, kes on mind suunanud ning andnud terve töö protsessi vältel soovitusi. Samuti soovin tänada uurimuses osalenud lasteaiasõpetajaid, nende aja ja panuse eest. Tänuõnad kuuluvad ka minu perekonnale, kes on olnud töö valmimise juures väga toetav ja mõistev ja on võimaldanud mul tööd koostada.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Piret Saar

/allkirjastatud digitaalselt/

18.05.2021

Kasutatud kirjandus

- Alumäe, T., Tilk, O., Asadullah. (2018). Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. *Human Language Technologies – The Baltic Perspective*, 307. Külastatud aadressil <http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>
- Ander, M. (2014). *Lastevanemate kirjeldused lasteaiatöötajate ja lastevanemate vahelisest usaldussuhtest ja selle kujunemisest*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/41688/Ander_Marina.pdf
- Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur (2012). *Kaasava õpetaja pädevusmudel ja selle rakendamine*. Odense, Taani: Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur. Külastatud aadressil https://www.european-agency.org/sites/default/files/te4i-profile-of-inclusive-teachers_Profile-of-Inclusive-Teachers-ET.pdf
- Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur (2014). *Viis põhisõnumit kaasava hariduse kohta. Teooria rakendamine praktikas*. Odense, Taani: Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur. Külastatud aadressil https://www.european-agency.org/sites/default/files/Five_Key_Messages_for_Inclusive_Education_ET.pdf
- Gezer, M., S., & Aksoy, V. (2019). Perceptions of Turkish preschool teachers about their roles within the context of inclusive education. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 11(1), 31-42. DOI: 10.20489/intjecse.583541
- Haridus ja Teadusministeerium (2014). *Eesti elukestva õppe strateegia 2020*. Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>
- Haridus ja Teadusministeerium (2019). *Rahvusvaheline koostöö*. Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/et/eesmargid-tegevused/valiskoostoo>
- Haridus ja Teadusministeerium (2020). *Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035*. Haridus ja Teadusministeerium. Külastatud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusvaldkonna_arengukava_2035_29.10.2020_riigikokku.pdf
- Haug, P., (2017). Understanding inclusive education: ideals and reality. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19 (3), 206–217. <http://doi.org/10.1080/15017419.2016.1224778>
- Hundert, J. P. (2007). Training classroom and resource preschool teachers to develop inclusive intervention for children with disabilities: generalization to new intervention targets.

Journal of Positive Behavior Interventions, 9(3), 159-173. DOI:

10.1177/10983007070090030401

Häidkind, P., & Kuusik, Ü. (2009). Erivajadustega laps koolieelses lasteasutuses. E. Kulderknup, (Toim.). *Lapse arengu hindamine ja toetamine* (lk 22 - 72). Tallinn: Riiklik Eksami- ja kvalifikatsioonikeskus: Kirjastus Studium.

Häidkind, P. & Oras, K. (2016). Kaasava hariduse mõiste ning õpetaja ees seisvad ülesanded lasteaedades ja esimeses kooliastmes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2), 60–88.
<http://dx.doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.04>

Häidkind, P., & Villems, K. (2013). Hindamine, arengukeskkonna kohandamine ja õppekasvatustegevus. *Lapse arengu hindamise ja toetamise juhendmaterjal koolieelsetele lasteasutustele*. (lk 35-41). Külastatud aadressil
https://www.hm.ee/sites/default/files/juhendmaterjal_alusharidus.pdf

Innove (2019). *Erinevate õppijate toetamine õpetaja ja tugispetsialisti koostöös Abimaterjal*. Külastatud aadressil https://www.innove.ee/wp-content/uploads/2020/02/ERINEVATE-OPPIJATE-TOETAMINE_2019.pdf

Isikuandmete kaitse seadus (2018). *Riigi Teataja I 2019, 11*. Külastatud aadressil
<https://www.riigiteataja.ee/akt/104012019011>

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil
<http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Karindi, K., Tamm, R. (2019). *Lasteaiaõpetaja ja eripedagoogi koostöö erivajadustega laste üldoskuste arengu toetamisel*. Magistritöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil
https://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/63283/karindi_kristi_tamm_riin_ma%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kivirand, R., Leijen, Ä., Lepp, L., Malva, L. (2020). Kaasava hariduse tähendus ja tõhusa rakendamise tegurid Eesti kontekstis: õpetajaid koolitavate või nõustavate spetsialistide vaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 8(1), 2020, 48-71. Külastatud aadressil
<https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.1.03>

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). *Riigi Teataja I 2008, 23, 152*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917?leiaKehtiv>

- Koolieelse lasteasutuse seadus (1999). *Riigi Teataja I 1999*, 27, 387. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011006?leiaKehtiv>
- Korela, K. (2019). *Kaasava hariduse rakendamiseks vajalikud lasteaiaõpetaja pädevused Tartumaa lasteaiaõpetajate arvates*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil <https://dspace.ut.ee/handle/10062/64935>
- Kullama, M. (2015). *Lasteaiaõpetajate ja lastevanemate hinnangud omavahelisele koostööle Saare maakonna näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil <https://dspace.ut.ee/handle/10062/48130>
- Kutsestandard: Õpetaja, Tase 6*. (2020) Külastatud aadressil: <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10824210>
- Külaots, K. (2016). *Õpetaja hoiakud, teadmised ja kogemused seoses kaasava hariduse rakendamisega koolieelses lasteasutuses*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/52613/kulaots_krissu_ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lastekaitseseadus (2014). *Riigi Teataja I 2014*, 06.12.2014, 1. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/112122018049?leiaKehtiv>
- Laurits, I. (2013). *Erivajadustega laste arenguvõimalused koolieelsetes lasteasutustes Rapla maakonna näitel*. Lõputöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/32591/laurits_inga.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ledis, K. (2019). *Lasteaiaõpetaja hinnangud enda kompetentsile erivajadusega laste arendamisel*. Magistritöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/65151/ledis_kerda_ma.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). *Intervjuu. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- Lilleoja, L. (2013). *Erivajadustega laps lasteaias. Abimaterjal õpetajakoolituse üliõpilastele*. Külastatud aadressil http://www.kannikese.ee/public/files/raamat_erivajadustega%20laps%20lasteaias%20pdf.pdf

- Loreman, T., Forlin, C., Chambers, D., Sharma, U., & Deppeler, J. (2014). *Conceptualising and measuring inclusive education*. In C. Forlin & T. Loreman (Eds.), *International Perspectives on Inclusive Education: Vol. 3. Measuring inclusive education* (pp. 3–17). Bingley: Emerald Group Publishing. Külastatud aadressil <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1108/S1479-363620140000003015>
- Mandul, K. (2020). *Tugiteenuste kättesaadavaus ja rakendamine erivajadustega laste toetamisel tavarühmas Viljandi maakonna lasteaiaõpetajate hinnangul*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/69376/Mandul_Kaidi_ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Masso, A., Salvet, S., Lepik, K. (2014). *Kvalitatiivse analüüsi tarkvara*. Sotsiaalse analüüsi ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivse-analyysi-tarkvara>
- Moberg, S., Muta, E., Korenaga, K., Kuorelahti, M., & Savolainen, H. (2019). Struggling for inclusive education in Japan and Finland : teachers' attitudes towards inclusive education. *European Journal of Special Needs Education*, 35 (1), 100-114. Külastatud aadressil <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1080/08856257.2019.1615800>
- Nelis, P., & Pedaste, M. (2020). Kaasava hariduse mudel alushariduse kontekstis: süstemaatiline kirjandusülevaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(2), 138-163. Külastatud aadressil <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.2.06>
- Ostra, G. (2018). *Lapsevanemate ja lasteaiaõpetajate koostöö lasteaia- ja erirühmades kahe lasteaia näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil <https://core.ac.uk/download/pdf/159135467.pdf>
- Poom-Valickisa, K., Ulla, T. (2020). Kaasava hariduse rakendamist toetavate hoiakute kujundamine õpetajakoolituse esmaõppes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 8(1), 2020, 72–99. doi: <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.1.04>.
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010). *Riigi Teataja I 2010*, 41, 240. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>
- QCA map (s.a.). Külastatud aadressil <https://www.qcmap.org>

- Riigikontroll (2020). *Riigikontroll: veerandis Eesti koolides ja kolmandikus lasteaedades ei saa lapsed hariduse tugiteenuseid*. Külastatud aadressil <https://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/1306/amid/557/language/et-EE/Default.aspx>
- Rämmer, A. (2014). *Valimi moodustamine*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/valimid>
- Seema, R., Uus, Õ. (2019, 12.apr). Kaasav haridus kiiresti muutuv infoühiskonnas. *Õpetajate leht*. Külastatud aadressil <https://opleht.ee/2019/04/kaasav-haridus-kiiresti-muutuvasinfoühiskonnas>
- Sellenberg, U. (2019). *Koostöö haridusliku erivajadusega laste toetamisel Tallinnas*. Külastatud <https://www.innove.ee/blogi/koostoo-haridusliku-erivajadusega-lastetoetamisel-tallinnas/>
- Sharma, A. (2015). Perspectives on Inclusive Education with Reference to United Nations. *Universal Journal of Educational Research* 3(5), 317-321. doi: 10.13189/ujer.2015.030502 Külastatud aadressil <https://www.hrpub.org/download/20150510/UJER2-19503377.pdf>
- Sharma, U., Loreman, T., Forlin, C. (2012). Measuring teacher efficacy to implement inclusive practices. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 12(1), 12-21. doi: 10.1111/j.1471-3802.2011.01200.x Külastatud aadressil <https://nasenjournals-onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.utlib.ut.ee/doi/epdf/10.1111/j.1471-3802.2011.01200.x>
- Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., Karasu, F. I., Demir, T., Akalin, S. (2013). Inclusive Preschool Teachers: Their Attitudes and Knowledge about Inclusion. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2), 107-128. Külastatud aadressil <https://www.int-jecse.net/abstract.php?id=77>
- Szymanel, A., Piip, T., Aun, M., Viitpoom, K., Raudsepp-Alt, U., Ergma, E., Koger, K. (2016, 6.mai). Kaasav haridus – palju mõtteid ja vastamata küsimusi. *Õpetajate leht*. Külastatud aadressil: <https://opleht.ee/2016/05/kaasav-haridus-palju-motteid-ja-vastamata-kusimusi/>
- Teadlase eetika. (s.a.). *Teadustöö alused*. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil https://sisu.ut.ee/teadustoo_alused/teadlase-eetika-0

- Uggur, A. (2011). *Koolieelse lasteasutuse direktori roll koostöökolmnurgas direktor – lapsevanem – õpetaja*. Magistritöö. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil <https://dspace.ut.ee/handle/10062/19260>
- UNESCO (2009). *Inclusion of Children with Disabilities: The Early Childhood Imperative*’ UNESCO Policy Brief on Early Childhood, n° 46 / April – June 2009. Paris: UNESCO. Külastatud aadressil <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183156>
- Virkus, S. (2016). *Õpiobjekt*. Tallinna Ülikool. Külastatud aadressil https://www.tlu.ee/~sirvir/Intervjuu_vaatlus_ja_sisuanals/index.html
- Vujačić, M., Đević, R. (2013). Inkluzivno obrazovanje - pojmovno određenje, principi i karakteristike. *Casopis za Društvene Nauke*, 37(2), 753–768. Külastatud aadressil <http://teme2.junis.ni.ac.rs/public/journals/1/previousissues/teme2-2013/teme%202-2013-15%20lat.pdf>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Külastatud aadressil: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf
- Zabeli, N. & Gjelai, M. (2020). Preschool teacher’s awareness, attitudes and challenges towards inclusive early childhood education: A qualitative study. *Cogent Education*, 7(1), 1791560, DOI: 10.1080/2331186X.2020.1791560 Külastatud aadressil <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1080/2331186X.2020.1791560>
- Zhu, J., Li, H. & Hsieh, W-Y. (2017). Implementing inclusive education in an early childhood setting: a case study of a Hong Kong kindergarten. *Early Child Development and Care*, 189(2), 207-219. Külastatud aadressil <https://doiorg.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1080/03004430.2017.1307841>

Lisad

Lisa 1. Intervjuukava

Austatud kolleeg!

Koostan bakalaureusetööd teemal Tartumaa lasteaiaõpetajate arusaamad koostööst kaasava hariduse kontekstis. Käesoleva intervjuu eesmärgiks on selgitada välja intervjuu käigus lasteaiaõpetajate arusaamad koostööst ja koostöö võimalustest kaasava hariduse rakendamisel alushariduses. Vestluses saadud vastuseid kajastatakse anonüümselt ja üldistatud kujul ning ainult antud bakalaureusetöö raames. Küsimustele vastates lähtuge enda, kui lasteaiaõpetaja rollist ning enda isiklikest arusaamadest.

1. Uuritavate taustaandmed

- 1.1. Milline on teie vanus?
- 1.2. Milline on teie haridustase?
- 1.3. Teie tööstaaz õpetajana töötamisel?
- 1.4. Millises rühmas te töötate? (aiarühm, sõimerühm, liitrühm)
- 1.5. Millises vanuses on lapsed teie rühmas?

2. Millised on lasteaiaõpetajate arusaamad kaasavast haridusest?

- 2.1. Mida tähendab teie jaoks mõiste „kaasav haridus“?

3. Arusaamad koostööst kaasava hariduse kontekstis

- 3.1. Mida tähendab teie jaoks mõiste „koostöö“?
- 3.2. Mida tähendab teie jaoks „koostöö kaasava hariduse kontekstis“?
- 3.3. Kellega te teete koostööd, kui rühmas on erivajadusega laps(ed)?

4. Võimalused kaasava hariduse rakendamises

- 4.1. Kuidas te teete koostööd oma rühmas kaasava hariduse rakendamiseks?
- 4.2. Kuidas teete koostööd tugispetsialistidega lasteaias?
- 4.3. Kuidas te teete koostööd lapsevanematega kaasava hariduse rakendamiseks?
- 4.4. Kuidas teete koostööd ekspertidega väljastpoolt lasteaeda?

5. Koostööd mõjutavad tegurid kaasava hariduse rakendamisel

5.1. Millised on eeldused koostööks kaasava hariduse rakendamisel?

- a) Kuivõrd soodustab koostööd teadlikkus kaasavast haridusest?
- b) Kuivõrd soodustab koostööd suhtlemisoskus?
- c) Kuivõrd soodustab koostööd organisatsioonikultuur?

5.2. Millised tegurid takistavad koostöö rakendamist?

5.3. Kuidas toetatakse meeskonnatööd ja koostööd kaasava hariduse rakendamisel teie lasteaias?

- a) Kuivõrd toetab juhtkond meeskonnatööd ja koostööd?
- b) Kuivõrd toetavad koostööd kolleegid?

6. Koostöö edendamist soodustavad tegurid kaasava hariduse rakendamiseks

6.1. Kuidas hindate enda meeskonnatöö valmidust kaasava hariduse rakendamisel?

6.2. Millest tunnete puudust koostöö edendamisel kaasava hariduse rakendamisel?

6.3. Millistel täiendkoolitustel olete osalenud, seoses kaasava haridusega ja meeskonnatööga?

6.4. Milliseid koolitusi peate vajalikuks seoses meeskonnatööga kaasava hariduse rakendamisel?

7. Intervjuud kokkuvõtavad küsimused:

7.1. Mida sooviksite veel lisada uurimusega seonduvalt?

7.2. Minul kui, uurijal tekkivad lisaküsimused, kas ma saan uuesti teiega vajadusel ühendust võtta?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Piret Saar,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Tartumaa lasteaiaõpetajate arusaam koostööst kaasava hariduse kontekstis“, mille juhendaja on Pille Nelis reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Piret Saar
18.05.2021